

Danijela Vasić

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

NAJSTARIJA JAPANSKA DELA, *KODIKI* I *NIHONGI*, KAO PRIMER ALTERNATIVNE UPOTREBE MITOVA

Sažetak: Ovaj rad se bavi alternativnom upotrebom mitova u japanskoj starini, i to na primeru dve najstarije sačuvane knjige u Japanu. Reč je o istorijskim hronikama *Kodiki* (712) i *Nihongi* (720), koje ujedno predstavljaju i zbirke mitova, predanja i legendi. *Kodiki* je bio namenjen Japancima. Nastao je u vreme intenzivnog rada cara Tenmua na stvaranju centralistički uređene države. Jedna od mera bilo je sastavljanje zvaničnog rodoslova, kojim se pokazivalo božansko poreklo carske i drugih važnih porodica, i na taj način dokazivao legitimitet carske vlasti. Zato se u *Kodikiju* insistira na jednoj, pažljivo odabranoj zvaničnoj varijanti određenog mita, upravo onoj koja je odgovarala vladajućoj ideologiji. S druge strane, *Nihongi* je bio namenjen susednim državama. To je prva zvanična japanska istorijska hronika, sastavljena po uzoru na istorije kineskih dinastija. Zato *Nihongi* naglašava nacionalni identitet Japanaca i dokazuje autonomnost carevine u odnosu na Kinu i tadašnje korejske države. Namera sastavljača bila je i da prikupi sve dostupne varijante mitova i legendi širom Japana, kako bi se na taj način prikazalo bogatstvo japanske tradicije i različitost lokalnih kultura. Analiza odabranih sižea jasno pokazuje da ova dva dela iz 8. veka predstavljaju odličan primer alternativne upotrebe mitova u ideološke i političke svrhe.

Ključne reči: japanska mitologija, šinto, *Kodiki*, *Nihongi*, Jamato, car Tenmu, Đinšin rat

1. Hronike *Kodiki* i *Nihongi* – srodni tekstovi s alternativnim funkcijama

Najstariji japanski mitovi, kojima se objašnjava stvaranje sveta, nastanak civilizacije i formiranje prvobitne japanske države, Jamato, zabeleženi su u najstarijim sačuvanim delima japanske književnosti. To su istorijske hronike sastavljene u prvoj polovini 8. veka: *Kodiki* (*Zapisi o drevnim događajima*, 712)¹ i *Nihongi* (*Zapisi o Japanu*, 720; v. Sakamoto, 1982).

Forma i sadržaj ova dva dela su slični, pre svega zato što počivaju na drevnoj animističkoj, politeističkoj religiji, šinto, iz koje su ponikla. Šinto obuhvata ogroman kompleks verovanja, običaja i danas institucija. U osnovi je verovanje da svaki element od kog je načinjen ovaj svet u sebi nosi svoju duhovnu prirodu, boga ili duha (na japanskom: *kami*). Ovih bogova-duhova ima osam miliona (osam označava mnoštvo) i oni su svojim imenima povezani s prirodnim pojavama koje pred-

¹ Za kompletan prevod dela sa starojapanskog na srpski jezik v. *Kodiki – Zapisi o drevnim događajima*, a za japansku verziju, na osnovu koje je nastao srpski prevod v. Ogiwara, 1973.

stavljaju. Među njima ćemo pronaći i antropomorfne likove fantastičnih svojstava: prapretke i kulturne junake, među njima i trikstere. Ali svi ovi sveti duhovi imaju istovremeno i pojavni oblik prirodnih elemenata i koncepata važnih za život, poput vetra, kiše, planina, drveća, reka, plodnosti itd. I ljudi postaju *kami* posle smrti, a porodice poštuju svoje pretke kao božanstva.

Nakon uvođenja budizma u Japan, u 6. veku, ove dve religije su vrlo brzo počele da mirno koegzistiraju, čak i da se dopunjuju, recimo objašnjavajući duhove – *kami*, različitim manifestacijama Bude. S Meidi restauracijom carske vlasti 1868. i jačanjem nacionalističkog duha, šinto dobija primat i postaje zvanična državna religija i ulažu se naponi da se udalji od (uvezenog) budizma. Šintoistički sveštenici postaju državni službenici,² a vlasti finansiraju najvažnija svetišta. Mitovi o formiranju Japana korišćeni su za negovanje nacionalnog identiteta, s carom kao centralnom figurom.

Ti mitovi su preuzeti upravo iz pomenutih izvorišta šintoa, hronika *Kodiki* i *Nihongi*. Iako se o ovim delima obično razmišlja u istom kontekstu, s obzirom na sličan sadržaj i vreme nastanka, ona se ipak umnogome razlikuju. Te razlike leže prvenstveno u ciljevima njihovog nastanka, ali se pažljivom analizom njihovih sadržaja može doći i do zaključaka koje su tradicionalni proučavaoci zanemarivali ili odbacivali.

Kodiki je najstarije književno delo koje danas postoji u Japanu. Napisano je s ciljem da se narodu ukaže na legitimnost carske porodice. Naredbu o njegovom sastavljanju izdao je car Tenmu (vl. 673–686), koji je preuzeo vlast od svog preminulog brata, pobedivši zakonitog prestolonaslednika u tzv. ratu u eri Ćinšin, 672. godine. U cilju učvršćivanja centralističke vlasti, car donosi odluku da se od carskih rodoslova³ i od usmene tradicije sabrane u *Knjigama predanja*,⁴ sačini jedinstveni zapis kojim bi mogao opravdati svoje božansko poreklo. Posle careve smrti, carica Genmei (vl. 707–715) naređuje dvorskom naučniku po imenu Oo no Jasumaro (?–723) da dovrši poduhvat. Jasumaro je rukopis predao dvoru 712. godine.

Kodiki se sastoji od tri toma. Prvi tom opisuje vreme nastanka sveta i osnivanja zemlje Japana. Drugi tom obuhvata period od legendarnog cara Ćinmua do cara Ođina (po predanju od 600. p. n. e. do 310 n. e.).⁵ Elementi usmene književnosti naročito su приметni u prvom i u drugom tomu, koje se zajedno nazivaju i *Knjiga o vremenu bogova*. Treći tom se naziva *Knjiga o vremenu ljudi* i pokriva vreme od vladavine „svetog cara“⁶ Nintokua, do carice Suiko (od 313. do 628), koja je zaslužna za uvođenje budizma u Japan. Na taj način u *Kodikiju* vidimo pomeranje filozofije i ideologije od šintoizma, preko konfucijanizma do budizma. Najzastupljenije su, ipak, ideje autohtone japanske religije – šintoizma.

² Tek posle Drugog svetskog rata, šinto se razdvaja od državnih institucija.

³ *Teiki* (Hronike careva) – rodoslovna dokumenta, koja sadrže imena careva, sedišta njihovih dvorova, imena carica i prinčeva, godine smrti i mesto grobnica.

⁴ *Kjudi* (Knjige predanja) – zbirke usmene tradicije, sastavljene od mitova, legendi, predanja i pesama.

⁵ Za vladavine cara Ođina u Japan iz Koreje stiže konfucijanizam.

⁶ Konfucijansko poimanje ove titule.

Kođiki je važan jer je sačuvalao običaje, jezik, tradicionalnu istoriju, mitologiju i verovanja drevnih Japanaca, a pre svega stoga što tim delom započinje japanska pisana književnost. Iako je reč o proznom delu, *Kođiki* poseduje i osobine usmene književnosti, ritmičan je i melodičan, s ponavljanjima svojstvenim usmenim formama. U njemu preovlađuju priče s mnoštvom mitoloških i čudesnih elemenata: kosmogonije, teogonije, etiološka i mitološka predanja, etnološki zapisi i legende o poreklu članova carske porodice i vodećih klanova, etimologije toponima itd. U *Kođikiju* vidimo i začetke japanskog pisma, budući da su za zapis kineski ideogrami korišćeni i po svojoj fonetskoj vrednosti i po značenju.

Osam godina nakon sastavljanja *Kođikija*, 720. nastaje i drugi istorijski zapis, ujedno i prva zvanična carska hronika u Japanu, *Nihongi* (ili *Nihon šoki*). Napisan je na klasičnom kineskom jeziku (*kanbun*), pod jakim kineskim uticajima i po uzoru na zvanične istorije kineskih dinastija. Priređivač je princ Toneri, a u priređivanju je učestvovao i Oo no Jasumaro. *Nihongi* je zapis koji naglašava nacionalni identitet Japanaca i dokazuje autonomnost carevine u odnosu na Kinu i Koreju. To potvrđuje i činjenica da *Nihongi* u većoj meri sadrži istorijske činjenice i teži faktografskom prikazivanju vremena.

I *Nihongi* počinje vremenom haosa (od nejasnih početaka do bogova demijurga, Izanakija i Izanami), nastavlja se vremenom teogonija i kosmogonija (do silaska na zemlju boga Ninigija), na koje se nadovezuje legendarno vreme (od rođenja prvog cara, Ōinmua, do vremena 16. cara, Nintokua), da bi se završio istorijskim vremenom (od 17. cara, Ričua (vl. 400–407), nadalje) (Up. Metevelis, 1993: 384).

Za razliku od *Kođikija*, koji predstavlja koherentan prikaz hronološkog sleda događaja, izražen doslednim jezičkim i pripovedačkim stilom, *Nihongi* je raznorodan, kako u jezičkom, tako i u narativnom smislu. Pažljiva analiza je pružila dokaze da knjiga predstavlja produkt složenog procesa kompilacije koju svakako nije mogao obaviti jedan čovek, kao što je to je slučaj s *Kođikijem*. Na to nam ukazuju raznovrsni stilovi tekstovnih varijanti, umetnute beleške, citati itd. Sve to je navelo naučnike na zaključak da u knjizi postoje dve vrste tekstova, koje su zabeležila dva različita sastavljača ili grupe njih, a verovatno je i postojanje trećeg, koji je uobličio završeni tekst.

Nihongi uključuje više varijanti mitova i legendi, tj. verzija događaja. Samim tim, predstavlja dokaz rasprostranjenosti različitih nativnih tema i motiva, dok istovremeno pruža uvid u najstarije strane uticaje na japansku kulturu. A time što sadrži sve dostupne varijante mitova i legendi iz tog vremena, *Nihongi* čuva i otkriva bogatstvo lokalnih kultura, ali sa sasvim jasnim ciljem. Naime, cilj je bio da se impresioniraju japanski susedi: kineska carevina i tadašnje kraljevine na korejskom poluostrvu, kao što su Kudara i Širagi.

S druge strane, *Kođiki* je, namenjen samim Japancima. Nastao je s ciljem da izrazi mitološku viziju porekla carske porodice i istorije carevine, tako da insistira na jednoj zvaničnoj varijanti priče, upravo onoj koja je najviše odgovarala carskoj vlasti. Zato u Uvodu *Kođikija*, u kom je Oo no Jasumaro objasnio razloge nastanka dela, pa i probleme s kojima se suočavao u radu, stoji sledeće:

„Onda car prozbori: 'Ja čuh da se *Hronike careva* i *Knjige predanja*, što su u posedu raznih plemena, već sada razlikuju od prave istine, i da je u njih uvršteno mnogo neistina. Ukoliko se te pogreške ne isprave za današnjih dana, neće proći mnogo godina, a smisao ovih hronika sasvim će se izgubiti. Jer, one su osnova i potka ove zemlje i temelj carske vlasti. Stoga, ja želim da se *Hronike careva* srede i zabeleže, a *Knjige predanja* pregledaju i razjasne, greške odbace i istina utvrdi, kako bi se one zaveštale budućim pokolenjima'.“ (Kodiki, 2008: 14)

Većina tradicionalnih proučavalaca historiografije države Jamato slaže se u tumačenjima ovog pasusa. Naredba cara Tenmua da se „greške odbace i istina utvrdi“, predstavlja odraz njegove želje da se sačini jedinstvena verzija istorije (up. npr. Gary, 1989: 8), i to ona koja favorizuje ljude na vlasti, dok istovremeno eliminiše sve one narative koji ih ne podržavaju ili se suprotstavljaju njihovom legitimitetu. Prema novijim istraživanjima, ovaj segment se može i drugačije tumačiti. Dejvid Luri (Lurie, 2001: 246–305) sažeo je stavove savremenih japanskih stručnjaka koji ovaj odlomak Uvoda *Kodikija* tumače kao nastojanje da se upravo verzija istorije, zabeležena u *Kodikiju*, učini legitimnom i verodostojnom. Kako god gledali na to, svakako se možemo složiti s mišljenjem onih koji tvrde da postojanje različitih verzija prošlosti (o čemu nam svedoči *Nihongi*), otkriva činjenicu da je uspostavljanje zvaničnih istorijskih narativa bio mnogo komplikovaniji proces od onog koji nam sugeriše sastavljač *Kodikija* (v. npr. Duthie, 2013: 304).

Da bismo sagledali suštinske razlike između ove dve hronike, potrebno je osvrnuti se i na njihove alternativne uloge u kasnijim istorijskim periodima. Svoju renesansu, *Kodiki* doživljava u Edo (Tokugava) periodu (1603–1867), s formiranjem akademskog pokreta Kokugaku (Nauka o Japanu). Reč je o školi japanske filologije i filozofije, čiji su se sledbenici trudili da preusmere interesovanja naučnika sa, tada dominantnog, proučavanja kineskih klasika, na japanske stare tekstove. Oni su nastojali da izučavanjem dugo zanemarenih, drevnih književnih tekstova otkriju izvorni duh Japana iz perioda pre dolaska budizma i konfucijanizma. Jedan od osnivača ovog pokreta, Motoori Norinaga (1730–1801), naročito se posvetio proučavanju *Kodikija*.⁷

Norinaga je isticao da Kodiki sadrži najčistiji zapis starog japanskog jezika i verovao je da se čitanjem ovoga dela mogu rasvetliti istorijski događaji drevnog Japana. U ovom zapisu je video suštinu japanske tradicije i upotrebio ga je da razvije ideju autohtone japanske religije. To će kasnije, u Meidi periodu, činiti temelje za formiranje državnog šintoizma s centralnom figurom cara kao božanskog bića. Drugim rečima, kako na to ukazuje Klaus Antoni (2009: 24), Norinaga je u ovom najstarijem sačuvanom tekstu pronašao osnovu japanskog pogleda na svet. Upravo je Norinaga svojim stavovima, tačnije svojim komentarima, prevođenjem na savremeni japanski jezik i interpretacijom teksta, doprineo proglašenju *Kodikija* kanonskim tekstom i svetom knjigom japanske religije, šinto. Neosporna je činjenica da je

⁷ Svoje proučavanje *Kodikija*, dugo 35 godina, sažeo je u knjigu od 44 toma, *Komentari o Kodikiju* (*Kodiki den*, v. Norinaga 1976), koja predstavlja vrhunac japanoloških studija modernog doba, a i danas je temelj istraživanja ovog zapisa. Počeo je da ga objavljuje 1797. godine, a poslednja poglavlja su objavljena posthumno, 1882. godine.

Kođiki veoma star, ali se, isto tako, moramo, makar delimično, složiti s naučnicima poput Antonija, koji tvrde da je ovaj tekst postao uticajan tek u „modernu dobu, tačnije od početka 19. veka (Antoni, 2009: 24).“

2. Alternativna upotreba mita o postanju u najstarijim japanskim hronikama

Japanski istoričar, Isomae Đun'ići, bavio se komparativnim proučavanjem najstarijih japanskih hronika analizirajući na prvom mestu mitove o postanju. Prema njegovim shvatanjima, *Nihongi* je artikulisao pogled na svet vladajuće klase, dok je „*Kođiki* Motoorija Norinaga bio u skladu s pogledom na svet običnih ljudi (Isomae, 2000: 34).“

U kineskom stilu *Nihongija* zaista se ogleda vrhunac kineskog obrazovanja vladajuće klase, na čelu s konfucijanskim studijama. A Motoori Norinaga je, time što je u *Kođikiju* prepoznao suštinsku tradiciju Japana, negirao kulturnu tradiciju vladajuće klase, smatrajući je, kako to naglašava Isomae, „istorijski stranom“ (2000: 33). Isomae ukazuje i na to da je upravo napredak izdavačke tehnologije u prvoj polovini 17. veka, omogućio da mitovi dopru i do običnih ljudi, koji nisu bili dvorani ili šintoistički sveštenici, pa je „svako mogao da uzme u ruke i pročita *Kođiki* ili *Nihon šoki*“ i njihove komentare (Isomae, 2000: 29).

Međutim, iako su kineski uticaji na sam tekst *Kođikija* zaista zanemarljivi, priređivač Oo no Jasumaro ih nije izbegao u uvodnom tekstu. Tako, na primer, dualistički koncept Jin–Jang poistovećuje s japanskim praroditeljima, bogovima Izanakijem i Izanami: „No, onda se razdvojiše Nebo i Zemlja, i tri boga behu početak stvaranja, pojavise se Jin i Jang, dva Duha, i postaše praroditelji svega postojećeg (*Kođiki*, 2008: 9).“

Ali, ako se uporedi već sam inicijalni deo obe hronike, tj. mit o postanju, jasno se uočava alternativna upotreba mitova, koja je posledica različitih ciljeva nastanka ovih tekstova. Varijanta mita, odabrana za *Kođiki*, kao i sve verzije iz *Nihongija*, osim prve, otkrivaju šintoističke ideje. U *Kođikiju* piše:

„Kada se na početku razdvojiše Nebo i Zemlja, na Uzvišenom nebeskom polju nastade bog Ame no Minakanuši [Nebeski bog Središnji gospodar], zatim bog Takami Musuhi [Uzvišeni bog Stvoritelj], a zatim bog Kamu Musuhi [Sveti bog Stvoritelj]. Sva tri nastadoše kao samotni bogovi i nikad se ne ukazaše. I dok zemlja u začetku plutaše kao masnoća na površini vode, nošena poput meduze, nastade bog po imenu Umaši Ašikabi Hikođi [Predivni stari bog trskovog izdanka] kao što izdanak trske niče, a zatim bog Ame no Tokotači [Bog večnosti Neba]. I ova dva božanstva nastadoše kao samotni bogovi i nikad se ne ukazaše. Ovih pet božanstava jesu posebni nebeski bogovi. Potom nastade bog po imenu Kuni no Tokotači [Bog večnosti Zemlje], a zatim bog Tojo Kumono [Bog bujnog polja oblaka]. I ova dva božanstva nastadoše kao samotni bogovi i nikad se ne ukazaše.“ (*Kođiki*, 2008: 18–19)

U *Nihongiju* je zastupljeno ukupno sedam varijanti mita o postanju. Sve osim prve su, uz određena odstupanja, srodne mitu iz *Kođikija*, a to je u tekstu stilizovano inicijalnim formulama „u jednom tekstu se kaže“:

„U jednom tekstu se kaže: kad Nebo i Zemlja nastadoše, nešto se pojavi usred praznine. Obličje mu se ne mogaše opisati. U tome, samoniklo, nastade bog kome ime beše Kuni Tokotaći, a koji se naziva i bog Kuni Sokotaći. Za njim nastade bog Kuni Sacući, koji se naziva i bog Kuni Sataći. Za njim nastade bog Tojo Kuninuši, koji se naziva i bog Tojo Kumunu, bog Tojo Kafuši, bog Ukifu no Tojokahi, bog Tojo Kuni, bog Tojo Kuhi, bog Hako Kuni i bog Mino.

U jednom tekstu se kaže: u starini, kad kopno beše mlado, a zemlja mlada plivaše unaokolo kao masnoća što pluta. Tada se nešto načini unutar kopna, u obličju nalik izdanku trske. Od toga nastade bog čije ime beše Umaši Ašikabi Hikođi. Za njim nastade bog Kuni no Tokotaći, a za njim bog Kuni no Sacući.

U jednom tekstu se kaže: kad Nebo i Zemlja behu u stanju haosa, nastade prvi od svih bogova, čije ime beše Umaši Ašikabi Hikođi. Za njim nastade bog Kuni no Sokotaći.

U jednom tekstu se kaže: kad Nebo i Zemlja nastadoše, behu bogovi što postade zajedno, a imena im behu, prvo bog Kuni no Tokotaći, a zatim bog Kuni no Sacući. Dalje se kaže: Imena bogova što načiniše Uzvišeno nebesko polje, behu bog Ama no Minakuniši, zatim bog Takami musubi i zatim bog Kami Musubi.

U jednom tekstu se kaže: pre nego što postade Nebo i Zemlja, beše nešto što se može porediti sa oblakom koji pluta po moru. Ne beše mesta za koji bi se mogao vezati njegov koren. Usred toga stvori se nešto nalik izdanku trske kad nikne iz blata. To nešto odmah se pretvori u ljudsko obličje, po imenu bog Kuni no Tokotaći.

U jednom tekstu se kaže: kad Nebo i Zemlja nastadoše, nešto što beše nalik izdanku trske, beše stvoreno usred praznine. To nešto pretvori se u boga po imenu Ama no Tokotaći, a za njim u boga Umaši Ašikabi Hikođija. Dalje se kaže: nešto nastade usred praznine nalik masnoći što pluta, od čega postade bog po imenu Kuni Tokotaći.“ (Sakamoto, 1982: 34–35)

Mitovi o postanju u obe hronike počinju prvim korakom u pretvaranju haosa u kosmos – razdvajanjem neba i zemlje. Nastavljaju se kosmogonijskim (koji su ujedno i teogonijski) procesima, budući da svaki dalji korak u evoluciji univerzuma simbolizuje *kami* odgovarajućeg imena. U svim varijantama smenjuju se uglavnom isti bogovi-stvoritelji, uz variranje ostalih elemenata. Takođe, ponavlja se i motiv trske, što je osobenost japanske tradicije.⁸ U *Nihongiju* je i jedina varijanta ovog mita, koja sugerise postanak čoveka, ili makar antropomorfnog božanskog bića.

Inicijalni segment veoma dobro ilustruje osnovnu namenu *Kodikija*, koji je nastao kako bi se podržalo ujedinjenje nacije pod centralnom upravom Jamato dvora. U tu svrhu je, mitologija predstavljena u ovoj hronici, sastavljena od „unije tri velika mitološka sistema“ (Obayashi, 1961: 78). Prvi je negovan u plemenskom savezu oko osnivača dvora u zemlji Jamato. To su mitovi o nebeskim bogovima na Uzvišenom nebeskom polju, kojima vlada Velika boginja sunca, Amaterasu. Karakteriše ih koncept nebeske vlasti i obredi vezani za poljoprivredu. Drugi sistem čini svet zemaljskih bogova, zapravo careva koji su predstavljeni kao bogovi na zemlji. Njih su poštovali vladari zemlje Izumo, a svojstven im je razvijen kult boga gromovni-

⁸ Trska raste i do 15 cm na dan, i njena životna snaga obožavana je kao simbol plodnosti zemlje. Uz to, zemljište obraslo trskom je dobro navodnjeno, pa samim tim pogodno za gajenje pirinča – osnovne žitarice u ishrani Japanaca. Upravo iz tog razloga se središnja sfera, koja se nalazi u sredini između Uzvišenog nebeskog polja i podzemne Zemlje noćne tame, naziva Središnja zemlja tršćanih polja.

ka Take Haja Susanoa. Pored toga, ističu se i predstave o božanstvima voda, kao i kult vrhovnog boga stvaraoca zemlje, Ookuninušija. Treći mitološki sistem potiče sa ostrva Kjušu i sastavljen je od brojnih verovanja koja se mogu pripisati primorskim plemenima. Određene nedoslednosti u mitovima iz *Kođikija* jasan su odraz postojanja ovih različitih izvora.

U tom smislu, bog Takami Musuhi je vrhovni bog mitološkog sistema Jamato, bog Kamu Musuhi je vrhovni bog mitološkog sistema Izumo, a vrhovni bog Ame no Minakanuši je naknadno uveden da bi ujedinio ova dva mitološka sistema i dao joj tripartitnu strukturu. Poetska slika prvobitne zemlje što pluta kao masnoća na površini vode, nošena poput meduze, pokazuje uticaj trećeg mitološkog sistema koji se pripisuje primorskom narodu Ama.

U poređenju s pomenutim varijantama, prva varijanta mita o postanju iz *Nihongija* pokazuje osobite karakteristike:

U starini, Nebo i Zemlja još uvek ne behu razdvojeni, a Jin i Jang još uvek ne behu odeljeni. Načini se haotična materija nalik jajetu bez jasno određenih granica, što sadržavaše klice. Čistiji i jasniji deo beše malo izvučen, te se od njega načini Nebo, dok se teži i grublji deo nataloži, pa od njega postade Zemlja. Od tog finijeg elementa lakše postade jedno telo, dok se onaj teži i grublji ostvari uz poteškoće. Nebo, dakle, beše prvo stvoreno, a Zemlja beše naknadno uspostavljena. Nakon toga između njih nastadoše božanska bića. Stoga se kaže da kad svet poče da se stvara, zemlja od koje kopno beše uspostavljeno plutaše unaokolo, na način koji se može porediti sa plutanjem ribe što se ukazuje na površini vode. U to vreme nešto se načini između Neba i Zemlje. Beše u obličju izdanka trske. Onda se to pretvori u boga i nazva se imenom bog Kuni Tokotači. Za njim nastade bog Kuni no Sacuči, a za njim bog Tojo Kumunu. Sveukupno tri boga. Svi oni behu muški što se spontano razviše delanjem nebeskih načela.“ (Sakamoto, 1982: 34)

Ovde su neosporno vidljivi uplivi kineske mitologije i filozofije. To se, pre svega, očituje u opisu prvobitnog haosa, koji ima oblik jajeta, kao i u jasnom isticanju muškog i ženskog principa (Jin i Jang). Jasno je da ovaj početak nema zajedničkih elemenata s japanskom tradicijom. Motoori Norinaga, ukazuje i na neprirodnost veznika „stoga“ na početku središnje rečenice u tekstu, sugerišući da je njegova jedina funkcija da poveže kineski deo teksta s japanskim koji se na njega nastavlja. Prisutnost kineskih ideoloških i tradicionalnih elemenata jasno govori o nameni *Nihongija*, da bude predstavljen kineskoj carevini.

3. Alternativna upotreba određenih istorijskih činjenica u najstarijim hronikama

Osim mita o postanju, alternativne funkcije srodnih elemenata u najstarijim japanskim hronikama, *Kođiki* i *Nihongi*, vide se i na primerima upotrebe određenih istorijskih činjenica. Već na početku, obe hronike daju opis istorijskih okolnosti pod kojima je car Tenmu preuzeo vlast. Kao što smo napomenuli na početku rada, on je stupio na presto nakon smrti svog brata, cara Tenčija, a pošto je u građanskom

ratu u eri Ćinšin, 672. godine, porazio svoga bratanca, prestolonaslednika, princa Ootomoa.

Sasvim u skladu s funkcijom *Kođikija* da podrži i slavi aktuelnu vlast, u Uvodu stoji sledeće:

Dođe vreme vladavine cara, koji zagospodari Zemljom osam velikih ostrva [japanski arhipelag] iz Velikog dvora Kijomihara u mestu Asuka. Još dok beše pritajeni zmaj, već imaše vladarskih vrlina, a učestala grmljavina dočeka svoj trenutak. Tumačeći pesme iz sna, On spoznade da će naslediti presto, a došavši po noći do vode, saznade da će zadobiti carstvo. Ali, vreme božje još ne dođe, te On u južnim planinama skide svoju odoru, kao cvrčak svoju ljušturu, i tek kad mu i ljudi i dela behu naklonjeni, kao tigar uznapredova ka istočnim zemljama. U jednom času, pokrete se carska nosiljka i probi se preko planina i reka, a šest armija obruši se poput gromova, i tri vojske poput munja kidisahu. Bojna koplja otkriše svoju silu, a smeoni ratnici navreše poput dima, blesnu oružje pod crvenim zastavama i pobunjenički vojnici popadaše kao crepovi. Ni dvanaest dana ne prođe, a zli dusi očistiše se sami od sebe. Ratnici tada pustiše volove i odmoriše konje, spokojni i radosni vratiše se u prestonicu, saviše zastave, odložiliše koplja i ostaše u gradu, igrajući i pevajući.“ (*Kođiki*, 2008: 13–14).

Pasus započinje opisom Tenmua kao zmaja s vladarskim vrlinama, koji skriven u vodi čeka trenutak da stupi na presto. Nebo ga poziva (učestalom grmljavinom), a hrabre ga snovi i proročanstva da preuzme vlast. Dok je čeka pravo vreme, on se privremeno odriče položaja prestolonaslednika i povlači, kao monah, u planine Jošino. A kad je došao pravi trenutak, on povede svoje ljude kao moćni vojskovođa (tigar) i porazi neprijateljske snage. Tačnije pročisti carstvo od zlih duhova. Inače, i u *Nihongiju* se za vojna osvajanja koristi izraz „vršiti pročišćenja“ (npr. v. Sakamoto, 1982: 304–305; 322–323; 342–343).

Nihongi sadrži mnogo opsežnije i složenije izveštaje o ratu u eri Ćinšin i o stupanju na vlast novog cara, Tenmua, od ovog kratkog prikaza u *Kođikiju*. Ali to nije sve. Ono što zbunjuje pažljivog čitaoca jesu različiti pogledi na ove događaje, čak međusobno suprotstavljeni, koji otkrivaju ranije pomenutu pretpostavku da je više kompilatora davalo svoja alternativna viđenja određenih situacija. Ovde nemamo prostora za detaljnu analizu pojedinačnih tekstova, pa ćemo dati samo zaključke našeg istraživanja.

Prva varijanta je zabeležena u poglavlju o caru Tenćiju. On leži u samrtnoj postelji i poziva svog brata kako bi mu ponudio presto. Tenmu odbija, pravdajući se lošim zdravljem i savetuje brata da presto ostavi svojoj supruzi, a upravljanje carstvom, svom sinu, Otomou, dok će on sam otići u Jošino da upražnjava Budin put. Ova varijanta braću prikazuje kao saveznike, sugerišući da je sukob između strica i bratanca nastao tek kasnije, nakon Tenćijeve smrti.

Međutim, u poglavlju o caru Tenmuu, zabeležena je alternativna varijanta, koja poseduje neke bitne razlike. Prema ovoj verziji događaja, pre nego što uđe u Tenćijevu odaju, Tenmua upozoravaju da pažljivo razmisli pre nego što progovori. On onda odbije presto jer sumnja da je bratovljeva ponuda zapravo deo zavere. Car na samrti iskušava svog brata kako bi saznao da li će se polakomiti za vlašću ili mu može verovati da će pružiti podršku zakonitom prestolonasledniku. Ova varijanta

implicira da je Tenmu pobunjenik, koji će ustati protiv volje prethodnog suverena, ali će nebo ipak ozakoniti njegovu vlast.⁹

U trećoj varijanti, Tenmu nije pobunjenik koji dobija legitimitet od nebeskih sila, već je uzurpator i donosilac haosa. Iako glavni tekst prikazuje Tenćijevog brata, Tenmua, kao legitimnog naslednika (Istočnog princa), alternativna varijanta knjige pripisuje ovo zvanje Tenćijevom sinu, princu Otomou, sugerišući na taj način da je on taj koji je bio imenovan za prestolonaslednika. Tome u prilog Dati Torkvil ističe izraz koji je uglavnom zanemarivan u istraživanjima. Kada Tenmu krene za Jošino, jedan od Ootomoovih ministara kaže „neko je rekao: dajte tigru krila i pustite ga da ide“ (Duthie 2013: 312–313). Tigar može biti pozitivni simbol velikog junaštva, kao u Uvodu *Kodikija*, gde poređenje Tenmua s tigrom otkriva njegov vladarski potencijal i pravo da postane car. Međutim, ovde se izraz „tigar s krilima” odnosi na nekoga ko zloupotrebljava svoju moć i očigledno ima negativnu konotaciju, kakva se javlja često i u kineskim izvorima, npr: „Dati moć nedostojnom čoveku isto je što i dati tigru krila“ ili „Razlog uspostavljanja vladara je zabrana nasilja i kontrola haosa. Ali kada jašu na moći svojih bezbrojnih podanika i čine zločine, oni su poput tigrova kojima su data krila – zašto bi ih trebalo poštediti?“ (*Kanpishi* 40. 1964: 709).

Ovde treba dodati i to da se rat u eri Ćinšin pominje i u predgovoru japanske zbirke kineske poezije, *Kaufuso*, iz 751. godine (v. Kojima 1964). I dok se ovaj sukob u Uvodu *Kodikija* opisuje kao „pročišćenje”, koje je povod za veselje i radost, u predgovoru zbirke se o pobuni govori kao o vremenima „nereda i haosa”, koja su dovela do „velikih razaranja“ kulturne zaostavštine prethodnog dvora, pa samim tim postala izvorom „tuge i žalosti“.

4. Zaključak

Već na osnovu ove analize, jasno je da najstarija sačuvana japanska književna dela, *Kodiki* i *Nihongi*, koja su ujedno i istorijske hronike, predstavljaju eklatantan primer alternativne upotrebe mitova i istorijskih činjenica. To se opravdava neophodnom merom sa stanovišta vlasti, koja je nastojala da mitološke predstave, kao i određene realije, iskoristi u političke svrhe, a u jednom, posebno osetljivom periodu japanske istorije, kada je postojeće državnice trebalo ujediniti i staviti pod centralnu vlast Jamato dvora. Upravo iz toga proističe svrha ovih tekstova i razlozi njihovog nastanka.

Naime, pri analizi varijanti istih mitova ili opisa događaja, treba imati na umu činjenicu da, iako nastale u isto vreme, pa čak i od ruke istog kompilatora, ove dve knjige imaju sasvim različitu namenu. *Kodiki* je bio namenjen Japancima, kako u vreme nastanka, tako i kasnije, u vreme uspostavljanja japanskog nacionalnog duha, što je bio odgovor na sve veće uticaje iz inostranstva, pogotovo u trenutku kad su Japanci osetili potrebu da sačuvaju ono suštastveno, tradicionalno svoje. S druge strane, u *Nihongiju* nisu nikada prikrivani uticaji kineskih ideja. Naprotiv, podstiča-

⁹ Naučnici poput Kuramotoa Kazuhira, upravo ovu varijantu smatraju najbližom istorijskoj realnosti (v. Kuramoto, 2007: 32–33).

ne su, i to prevashodno zato da bi se štivo na taj način moglo približiti čitaocu kom je namenjeno, upravo onom u kineskom carstvu. Osim toga, *Nihongi* čuva više varijanti pojedinačnih mitova i legendi, pa samim tim predstavlja vredno svedočanstvo o bogatstvu lokalnih kultura i mnogo je složenije štivo za analizu.

Daljim poređenjem i analizom zabeleženih varijanti mitova i opisa istorijskih događaja u ovim delima, i to jedne, pažljivo odabrane za *Kođiki*, i ostalih, zastupljenih u *Nihongiju*, dolazimo do zaključka da je odabir „prave“ varijante bio mnogo kompleksniji posao od onog što se čini na prvi pogled. Nije to samo pitanje političke podobnosti, već i ličnih afiniteta, kao i političkih stavova kompilatora. Uz sve to, ne smemo zaboraviti ni važnu činjenicu da originali ovih starih tekstova nisu sačuvani, već su do nas došle verzije koje su dalje „oplemenjene“ pretpostavkama, tumačenjima i naklonostima zapisivača. Sve nam to pruža dragoceni uvid u tokove istorije, politike, književnosti, ali i emocije ljudi koji su mogli da utiču na konačan izgled određenog teksta, pa su to pravo i iskoristili.

Literatura

- Antoni, K. (2009). Creating a Sacred Narrative – Kojiki Studies and Shinto Nationalism. *Japanese Religions*, Vol. 36 (1 & 2), 3–30.
- Duthie, T. (2013). The Jinshin Rebellion and the Politics of Historical Narrative in Early Japan. *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 133, No. 2, 295–320.
- Gary, E. (1989). *Ritual Poetry and the Politics of Death in Early Japan*. Princeton: Princeton University Press.
- Isomae, J. (2000). Reappropriating the Japanese Myths. Motoori Norinaga and the Creation Myths of the *Kojiki* and the *Nihon shoki*. *Japanese Journal of Religious Studies*, Vol. 27 (1-2), 15–39.
- Kanpishi 40*. (1964). *Shinshaku kanbun taikei*, Vol. 12. Tokyo: Meiji shoin.
- Kođiki (zapisi o drevnim događajima)*. (2008). Oo no Jasumaro (prir.) Prev. sa starojapanskog jezika Hiroši Jamasaki-Vukelić, Danijela Vasić, Dalibor Kličković, Divna Glumac. Beograd: Rad.
- Kojima, N. (ed.). (1964). *Kaifuso; Bunka shurei shu; Honcho monzui*. Tokyo: Iwanami shoten.
- Kuramoto, K. (2007). *Jinshin no ran*. Tokyo: Yoshikawa kobunkan.
- Lurie, D. (2001). *The Origins of Writing in Early Japan*. (PhD. diss.). Columbia University, 246–305.
- Metevelis, P. (1993). A Reference Guide to the 'Nihonshoki' Myths. *Asian Folklore Studies*, Vol. 52, No. 2, 383–388.
- Norinaga, M. (1976). *Kojiki-den*. In: *Motoori Norinaga zenshu* (MNZ), Vols. 9–12. Tokyo: Chikuma-shobo.
- Ogiwara, A., Konosu H. (ed.). (1992). *Kojiki: Jodai kayo*. In: *NKBZ*, Vol. I. Tokyo: Shogakukan.
- Obayashi, T. (1961). *Nihon shinwa no kigen*. Tokyo: Kadokawa shoten.

Sakamoto, T. (1982) *Nihonshoki*. In: *Nihon koten bungaku taikei*, Vol. 68. Tokyo: Iwanami shoten.

Danijela Vasić

**THE OLDEST JAPANESE WORKS, *KOJIKI* AND *NIHONGI*,
AS AN EXAMPLE OF ALTERNATIVE USE OF MYTHS**

Summary

This paper deals with the alternative use of myths in Japanese antiquity, on the example of the two oldest extant books in Japan. These are the historical chronicles *Kojiki* (712) and *Nihongi* (720), which represent collections of myths and legends. *Kojiki* was written for the Japanese. It was created during the intensive efforts of Emperor Tenmu to create a centrally organized state. One of the measures was the compilation of an official genealogy, which showed the divine origin of the imperial and other important families, and thus proved the legitimacy of the imperial government. That is why *Kojiki* insists on one, carefully selected official variant of a certain myth, the one that corresponded to the ruling ideology. On the other hand, *Nihongi* was written for the neighboring countries, China and Korea. It was the first official Japanese historical chronicle, modeled on the histories of Chinese dynasties. That is why *Nihongi* emphasizes the national identity of the Japanese and proves the autonomy of the empire in relation to China and the then Korean state. The compiler also intended to collect all variants of myths and legends available throughout Japan, in order to show the richness of Japanese tradition and the diversity of local cultures. The analysis of the selected narratives shows clearly that these two chronicles from the 8th century represent an excellent example of the alternative use of myths for ideological and political purposes.

vasic.danijela@fil.bg.ac.rs